

Mukəddəs Kitab

Injil

«Tonuxturuluxi»
(**«Yengi Əhdə»**)

© Muķəddəs Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyοqurqə Kalam Tərjimisi»

Injil

Tonuxturuluxi («Yengi Əhdə»)

Birinqi kirix söz

(1) Omumiy bayan

Mana Hudaning toluk muddi'a-məksətlirini toluk ayan қılıdiojan, mukəddəs yazmilarning iqidiki «Injil» okurmənlərning aldida turuptu. Təwratta bolsa (Zəburnimu ez iqigə alidu) Hudaning aləmni yaritix ixliri həmdə Uning insanlaroja bolqan kışmən məksətliri ayan қılınojan wəhiy biz üçün hatirləngən: «(Bizning) Əz obraz-süritimizdə, Bizgə ohxax kılıp insanni yaritaylı!» («Yar.» 26:1)

Bu yerdə tiloja elinojan «obraz-sürət» wə «ohxax kılıx» bolsa jismani ohxaxlıqni əməs, bəlkı birhil rohiy ohxaxlıqni həm iqliki dunyadiki ohxaxlıqni kərsitudu. Xunga, Hudaning insanoqa bolqan məksiti dəl «insan Mening harakterim wə təbiitimdə bolsun» degəndin ibarət bolup, uning mundak ikki uluq təripi bar: —

- (1) İnsan pütkül aləmgə Hudaning xan-xəripini eks əttürələydiqan boluxi.
- (2) Buningdinmu uluqi, insan Hudaning həmrəhlikidin huzurluinip, Uning iqliki sirlirini wə oylirini qüxinixkə nesip bolux.

Xunga, xundak eytixkə boliduki, Hudaning insanni yaritixtiki məksiti Əz kənglidiki ixlarnı qüxinidiojan bir həmrəhni barlıkqə kəltürəx üçün idi.

Hudaning əslidə Adəm'atımızda bolqan bu obrazi gunah, tüpəylidin hunüklixip buzulup kətkən həm insanning Huda bilən bolqan alakışımı üzülgən. Xundak bolsimu, hətta gunahkar insandimu «Hudaning obrazi» bəzi wakıtlarda yənilə ezzini ayan қılıdu; bir-birimizgə məhribanlıq kərsətsək, təbi'ətning kərkəmlikidin huzurlansaq, yaki ezzimiz birər nadir əsər ijad kilsəkmu Hudaning təbiiti kaytidin oqıl-pal ayan bolidu.

«Injil»

Təwratta gunahning paji'əlik akıwiti həm Hudaning «insanni Xəytanning wə gunahning ilkidin կutkuzimən» dəydiqən ajayib wədiliri hatiriləngən. Hudaning bu pilani İbrahimni qakiroqında ayan կilinixkə baxlaydu. Huda uni qakiroqanda, yəni İbrahim huddi kiqik balidək dəldəngxigən haldə etikadning birinqi կadimini baskında, Huda uningoşa **«Sən arkilik yər yüzidiki barlık a'ilə-kəbililərgə bəht-bərikət ata կilinidu!»** dəp wədə kıləjan («Yar.» 12:3). Keyin, bu wədə İbrahimning əvladlıri boləjan əlgə, yəni Yəhədiy həlkigə կalduruləjan.

Huda «**Ular arkilik yər yüzidiki barlık a'ilə-kəbililərgə bəht ata կilinidu**» dəp wədə kıləjan; undakta U Yəhədiy həlkjarkilik biz (**«yər yüzidiki a'ilə-kəbililər»**)gə «bəht yətküzdioğan» կandak ixlarnı կildi? Bu so'aloja jawab tepix üqün, biz Yəhədiy həlkining tarhiqə nəzər salidiqən bolsaq mundak hulasigə kelələymiz: —

(1) Huda Yəhədiy həlkigə Өzining mutlak həkkaniyliyini wə pak-mukəddəslilikini ayan կiləjan bolup, bular Huda ularoqa tapilioğan barlık կanun-bəlgilimilərdə mujəssəmləxkən. Baxka əllərmə bu կanunlar arkilik Hudaning təbiiti toqrisida azraq bolsimu qüxənqigə igə bolalıqən.

(2) Yəhədiy həlkj Musa pəyojəmbər arkilik qüxrürləgən bu pütkül կanun-tüzümlərgə əməl կilixkə tirixip-tirmixip intilixləri dawamida ezlirining gunahkar təbiitining asaritigə əsir bolup կaloqanlığını bilip yətkən.

(3) Bundak կattik sawaқnı bilgəndin keyin, Israilda əz gunahlıq təbiitini obdan bilgən, Huda oqa sadık boləjan bir «կaldisi» pəyda boləjan. Xuning bilən ular ezlirining həkiqətən bir «Կutkuzoquqi»oqa boləjan kət'iy mohtajlığını tonup yətkən; «Կutkuzoquqi» dunya oqa kəlgəndə ular uni կobul կilixkə təyyar boləjan.

(Hudaning «կaldisi»din baxķılar bolsa əzining կayta-կayta ətküzgən səwənliklirigə kəzini yumup, ezlirini baxka əllər bilən selixturup: «Hərhalda, biz bu «butpərəs kapirlar»din yahxımız» deyixkən. Bırak Huda ularning կəlbigə կarap ularni əməliyəttə kapirlardin bəttər dəp bilgən).

(4) Nuroqun pəyojəmbərlərning hayatı wə səzləri hatiriləngən Təwrat-Zəburda, hərkəysi dəwrlərdə yaxioğan kəpligən pəyojəmbərlərning bayanları arkilik Huda kəlgüsidi bir Կutkuzoquqini, yəni Məsihni əwətidioğanlığını kərsətkən. Məsih kəlgəndə U: (1) Əz azab-okubətləri bilən Xəytanni məətlup կilidi; (2) awwal Israiloqa, andin barlık baxka əllərgə gunahlarning kəqürümünü

«Injil»

elip kelidu; (3) nijat, yəni yengi (mənggülük) həyatni elip kelidu; baxğıqə eytkanda U Hudanıng insanlaroja nisbətən əslidiki məksiti, yəni «**Insan obrazımız wə süritimiz bolsun**» degən məksitini ahirida əməlgə axuridu («Yar.» 1:26).

(5) Ahirida, Israil həlkı arkılık Kütközəquqi-Məsih pak kız Məryəmdin tuqulup dunyaqla kəldi. U dəl «**barlıq əllərgə ata қılınoğan bəht**»tur.

Əyni wakittiki «Hudanıng қaldısı»dikilər bolsa Məsihning kelixi bexarət қılınoğan bu wədilərgə qın kəlbidin ixəngən, xundakla u wədilərni keyinkı dəwrlər üçün sakłax wasitiqisi bolوğan. Ular huddi eçir kesəlgə giriptar bolup, əzlirini yahxi bir tewipka tapxuruxką təyyar turoğan bir həlkə ohxaytti. Əysə kəlgəndə, U Əzining dəl xu tewip ikənlikini elan қıldı: «**Səqəlam adəmlər əməs, bəlki kesəl adəmlərlə tewipka möhtajdur**» («Mat.» 12:9).

Injil bolsa dəl: «Aldın eytiloğan tewip, yəni Kütközəquqi kəldi!», «Uning ismi Əysadur!» degən həwərdin ibarəttur. «Injil» əslî grek tilidin köbul қılınoğan ərəbqə səz bolup, mənisi «hux həwər!» degənlik bolidu. «Injil» toküz mu'əllip təripidin yeziloğan, yigirmə yəttə kisimdin tərkib tapkan toplamdu.

Bu kisimlar təwəndikidək: —

(a) «Matta», «Markus», «Luğa» «Yuḥanna» — bu dəsləpki tət kismi (bəzidə «tət bayan» dəpmu atılıdu) Məsihning yər yüzidə turoğan qaoqliridiki, xundakla elümidin ilgiriki wə elümdin tirilgəndin keyinkı kırık kün iqidiki pa'aliyətliri wə səzlirining hatiriliri yaki bayanlıridur.

(ə) «Rosullarning Pa'aliyətliri» — bu kitab Muqəddəs Roh Məsihning jamaitigə qüvkəndin keyin, jamaətning dəsləpki ibaditi, pa'aliyətliri wə «hux həwər»ni jakarlax hatirisidur.

(b) «Məktuplar» — bular Məsihning rosulliridin altəylən (Pawlus, Petrus, Yuḥanna, Yakup, Yəhuda wə naməlum yənə bir rosul) təripidin yeziloğan. Rosullarning məktuplardıki məksətləri bolsa birinqidin Məsihning jamaitigə uning birnəqqə yengi wəhiylirini yətküzüx wə ikkinqidin, Məsihning jamaitigə yolyoruk berip, ilham, riqbət wə təsəlli berixtin ibarət idi. Məktuplarning kep kismi məlum bir jamaətkə yeziloğını bilən, ular barlıq jamaətlərgə, barlıq etikədəqlərə nisbətən ohxax nopuzluk wə əhəmiyyətliktur.

(p) «Wəhiy» bolsa pütkül Mukəddəs Kitabning əng ahirkı bexaritidur; uningda ayan qılıqan ixlar ahirkı zamandiki wəkələr wə «yengi asman, yengi zemin»din ibarəttür. Rəb Əysə Məsih bu «Wəhiy»ni Uning jamaitigə yatkübüx üçün əz hizmətkarı bolğan rosul Yuhannaqa biwasitə tapxuroğan.

(2) Əysanıng yər yüzidiki hayatı hatirləngən «tət bayan»oğa kirix səz

Okurmənlər «Matta», «Markus», «Luka» wə «Yuhanna» degən «tət bayan»da ohxax wəkələrning hatirləngənlikini, uning üstigə bularning hatiriliri bəzidə bir-birigə ohxap ketidiqanlığını baykaydu. Zadi nemə üçün muxu tət kitabtiki tarıhlarnı ayrim-ayrim bayan ķılıxning zərüriyyiti tuqulidu?

Huda Musa pəyoqəmbər arkılık қanuniy həkümlər yaki կարalar toopruluk muhim bir prinsipni bekitkən. Yəni: — **«Həmmə ix ikki-üq guwahqining guwahqliki bilən yürgütülsün»** («Qan.» 19:15). Məsilən, məlum bir jinayət sadır ķilinsa, birlə guwahqining ispatı bilən (əgər əzi ikrar ķilmisa) jinayətqining gunahını bekitkili bolmayıdu. Bırak ikki guwahqi bolsa kupayə bolidu; üq guwahqi bolsa tehimu guman kalmayıdu. Həlbuki, Huda pəyoqəmbərləri arkılık Əysanıng dəl wədə ķılıqan Məsih ikənlikini, xundakla buning intayın muhimlikini bizgə toluk ispatlax üçün, Uning əməlləri wə səzlərini hatirlığın üq guwahqining bayanını əməs, bəlkı tət guwahqining bayanını ķalduroğan. Mana bu Huda oja nisbətən Məsihning hayatining tolimu ķimmətlik ikənlikini ispatlaydu! Bu, bizgimə ohxaxla muhim, əlwəttə.

Uxbu «tət bayanqi»ning guwahlırını diķķat bilən kəzitidiqan bolsak, bəzi zərriqə pərkələrni baykiximiz mümkün. Əmma ularning bayanlıridiki mundak kiqik pərkələrning pəyda boluxi həkikətən nək məydanda kərgüqilərning tilini bir ķiliwalmioqanlığını ispatlap berələydi. Ohxax bir ixta bir guwahqi əzигə qongķur təsir ķılıqan tərəpni bayan ķilsa, yənə bir guwahqi baxkışqə kəzkarax bilən təswirləydi. Əməliyəttə «tət bayan»ni birləxtürsək Məsihning hayatidiki «stere'oluk» bir rəsimni kərgili bolidu. Bayanlarning կարимəkə bir-birigə pərkəlik bolğan təpsilatlari ahiri berip ularning həkikətlikini təstiklaydu, hətta bəzi wakitlarda wəkədə yoxurunoğan ķimmətlik bir sirnimə axkarilaydu.

Əməliyəttə Məsihning tərjimiḥalini ayan kılıdiqan bayan-guwaḥlıktın teti əməs, bəlki bəxi bar deyixkə bolidu. Bəxinqisi bolsa Məsihni yər yüzidə turojan waqtida kərüp bəkməqan rosul Pawlusning guwaḥlıqidur; u kep yərlərdə hatiriligəndək, Məsih tirilip ərxkə kətürülgəndin keyin, Məsih uningoşa ayan bolup həyatidiki kep ixlar wə nijatlıq hizmitini təpsiliy ayan kılıqan (məsilən, «Gal.» 1:11-12, 2:1-9, «1Kor.» 11:23-26 wə «Rimliklərə» toluk kişmini kərüng). Pawlusning bu barlıq guwaḥlırining «tət bayan»da yətküzülgən wəhiylərdin kılqə pərkə yok.

Təwratning «Əzakiyal» kismida, Əzakiyal pəyoğəmbər əzining Hudanıng həzurında bolup turidioqan, kerub dəp ataloqan intayın wəhimiilik wə կudrətlik tət məhlükni kərgənlikini hatırılıydu. Ular tohtawsız uyan-buyan qəkəməktək uqup, Hudanıng qıçarəqan həkümərini u bekitkən jayoşa yətküzüp bəja kəltürətti. Məsilən, «Əz.» 1:4-14ni kərüng.

Kerublarning kızık yeri xuki, ularning hərbirsidə tət hil qiray bar idi. Bular tərtip boyiqə (1:10) insanning, xirning, bukinqing wə bürkütning qirayı idi. Miladiyə ikkinçi əsirdin tartip məsihiy alımlar bu tət qiraydın «tət bayan»da ayrim-ayrim alahidə təkitləngən Məsih Əysanıng tət təripini kərgili bolidu dəp կarap kəlməktə. Bu tət qiray «tət bayan»diki məzmunları ihqamlaxķa tolimu bap kelidi: —

(1) Insanning qirayı — «Lukə»da Əysanıng həkikiyi insan ikənlikli təkitlinidu; uning tuquluxi, bowak wakti, yaxlıq wakti, iqki həssiyatlari, du'a kılıxlari, bolupmu insan süpitidə ərxtiki atisioqa pütünləy tayanoqanlılıq təkitlinidu.

(2) Xirning qirayı — xir «ħaywanlarning padixaḥi» («Pənd.» 30:30) bolup, Əysanıng «Matta»da sürətlinixidur. Matta Məsihni «Israilning padixaḥi», «Yəhudanıng xiri» («Wəh.» 5:5) süpitidə bayan kılıdu wə pəyoğəmbərlərning bexarətlirining Uningda toluk əməlgə axuruqanlığını, Uning padixaḥlıqının baxka hərkəndək padixaḥlıqka ohximaydiqanlığını alahidə təkitləydi.

(3) Buqining qirayı — buka a'ılıdə ixləydiqan həywan bolup, Əysanıng insaniyət üçün kiqik pe'illik bilən kılıqan hizmitini sürətləydi. Məsihning bu hizmiti «Markus»ning bayanında alahidə təkitlinidu (məsilən, 10:45ni kərüng). Markus əng yahxi kəridioqan səzlərning biri «dərḥal» yaki «tosattin» degən səz bolup, bu səz bəzidə «Pərwərdigarning կuli»ning insanlarning jiddiy hajətlirigə bołożan inkasını, bəzidə Hudanıng Əz կulidin səyüngənlikini, xundakla Əysanıng Əz həyatining ixlirini təpsiliy orunlaxturqanlığını təswirləx üçün ixlitlidu.

«Injil»

(4) Bürkütning qirayi — bürküt baxka həmmə uqar-kanatlar oja qarioqanda əng egiz pərwaz kılıdiojan ķuxtur. Bürkütning qirayi — «Yuhənna»da Əysanıng Hudanıng təbiitidə bolğanlıkı təkitlinip süpətlinidu. Məsilən, «**Yukiridin qüxküqi həmmidin üstün turidu**» (3:13).

Tewəndə biz bu tət bayanning alahidiliklirini təpsiliy kərüp bakaylı: —

«Matta»

Matta əslidə Rim imperiyəsi üçün ixligən bajgir idi (9:9). Undak adəmlər kəpqilikning, bolupmu diniy ərbablar ning nəpritigə uqrayıtti (buning nemə üçünlikini pərəz kılıx təs əməs). Lekin Matta guvahlılıq bərginidək, Məsih əzidək ərziməs hesablanıjan adəmlərni կutkuzux üçün kəlgənidi (9:9-13).

Matta (bəzidə «Lawiy» dəp atalojan) birinqidin bayanını Yəhudiylər həlkə üqün, yəni ularoja Təwrattiki pəyoqəmbərlərning nuroqun bexarətliridin Əysanıng Məsih ikənlikini ispatlax üçün yazojan. U Əysanıng on ikki rosulining biri bolup, u əzi hatırılıgən barlıq wəkələrni asasən əz kəzi bilən kərgənlikini eytidu. U Yəhudiylər bolux süpiti bilən Təwrattiki bexarətlərgə nisbətən qongkur qüxənqigə igidur.

Ikkinqidin, u gərqə bu bayanni Yəhudiylər üçün yazojan bolsimu, Məsihning «yat əllər»ni կutkuzux üçünmu kəlgənlikini alahidə kərsitudu. Məsilən, «Mat.» 1:3-5 (Əysanıng nəsəbnamisi iqidə bolğan yat əldin bolğan ayallar toqrisidiki hatırə), 2:1-12 (Məsih tuquloganda yat əllik «danixmənlər»ning Uningoja səjdə kılqılı kelixi) 4:12-16 (Məsihning «yat əllərning makani» Galiliyədə bolğan hizmiti), 8:5-13 (Məsihning yüzbexining կulini sakaytixi), 12:21 («yat əllər»ning kəlgüsidiə Məsihgə ümid baqlixi), 12:38-42 (Təwrat dəwridiki «yat əllər»din bolğan etikadqılarning imanining təriplinixi), 15:21-28 (Məsihning yat əllik bir ayalning kızidin jinni կoqlıwetixi), 21:33-41 (Hudanıng padixahlılıknı «baxka bir əlgə» tapxuridiojanlığını kərsitidiojan «üzümzarlık həkkidə təmsil»), 22:1-14 (mehmanlarning «qət yollar»din elip kelinixini kərsitidiojan «toy ziyapiti» degən təmsil), 24:14 (padixahlılıknı hux həvirining barlıq əllərgə yətküzülüxi), 27:45 (Rimlik yüzbexining Əysanıng Məsih ikənlikini tonuxi), 28:19 (Məsihning barlıq əllərgə hux həvərni jakarlanglar degən əmri) katarlıq ayətlərni kərüng.

«Markus»

Markus on ikki rosulning қатарida bolmioqini bilən xübhisizki Əysanining muhlisi idi («Mar.» 14:51-52də Markus əzini kərsitip yazoqan boluxi mumkin). Bəzilər uni Barnabasning jiyni dəp қaraydu («Kol.» 4:10). Biraq yənə xundak mümkünqılıki barkı, u Məsih jamaətliri arisida saklinip kəlgən tarihiy materiyallaroqa asaslanıqanda, u rosul Petrus bilən munasiwiti yekin baxka bir Markus idi («1Pet.» 5:13ni körüng). Markusning bayanlırida Petrusning əz kəzi bilən kərgənliri həm Petrus bilən ziq munasiwətlik nüroqun ixlar hatırıləngən.

Markusning bayani bu «tət bayan»ning iqidə əng awwal yeziloqan boluxi mumkin (u miladiyə 58-63 yillar arılıkda yeziloqan). Bayanlardın xuni bilix kiyin əməski, u bayanni yat əllər, bolupmu rimliklarning dunyasi üçün yazidu. Məsilən, u kəp yərlərdə Yəhudiylarning ərp-adətliri wə ənənilirini qüxəndüridi (məsilən, 7:3-4). Bundak qüxəndürüxlər pəkət yat əllərdin bołożan muhlislərə qila kerək idi.

Halbuki, kəp yərlərdimə Markus awwal həqkandak qüxənqə bərməyla yengi əhwallar yaki xəhslərni tiloja alidu (məsilən, 1:2-8də Qəmüldürgüqi Yəhya tuyuksız tonuxturulidu). Roxənki, u okurmənlərning kəpinqisinin muxu ixlar yaki xəhslərdin allikaqan həwiri bar, dəp կariojanidi. Demək, u bu bayanni birinqi əsirdə yaxawatkan, Məsihning hayatı wə əməlliridin allikaqan azdur-keptur həwər tapşan muhlislər üçün yazoqanidi. Xungaroxənki, u bayanını asaslıki etikadsız adəmlər üçün əməs, bəlkı etikəd kılıqanlar üçün yazoqanidi. Ehtimal, bu tərjimi hal ularning Məsihning əməllirini kəprək biliwalaylı degən tələplirigə bołożan jawabi boluxi mumkin.

Markus bu bayanida bizni Əysanining həqkandak nəsəbnamisi bilən təminliməydu (bu jəhəttə u Matta wə Luqaoja ohximaydu). Səwəbi, Markus Əysanining «Hudanıng Қuli» ikənlikinila təkitliməkqi bolidu. «Қul» süpitidə bołożan məlum bir kixi toqrisida söz kılıx kerək bolsa, uning «kelip qıqxı» yaki nəsəbnamisi muhim əməs; uning munəvvər ikənlik yaki əməslikigə pəkət uning hizmiti arkılık bahə berilidu.

Markus Əysanining «Pərvərdigarning қuli» ikənlikini, yəni «Yəx.» 42:1-4, 43:10, 44:1-8, 49:1-12, 52:13-53:12 қatarlıq ayətlərdə deyilgənlərni təkitləydiqan bayanı bolup, bizgə Əysanining əməl-hərikətliri toqruluğun

«Injil»

koprək həwər beridu. Markusning bayanidiki əhalilik həqiqət 10:45də hatirləngən Məsihning sözidur. Uningda mundak deyilidü: «**Qünki İnsan'oqlimu dərwəkə xu yolda kəpqilik hizmitidə bolsun deməy, bəlkı kəpqilikning hizmitidə bolay wəjenimni pida ķılıx bədiligə nuroqun adəmlərni hərlükə qıkıray dəp kəldi».**

Uningdin baxka, yüksirida eytkinimizdək, «dərhal» degən bu söz u yahxi kerüp ixtitidioqan sözlərdin biri idi. Bu söz bir tərəptin Məsihning insanlarning jiddiy mohtajlıri oja tez inkas կayturidiqanlığını təktitlisə, yənə bir tərəptin Hudanıg Məsihning həyatidiki wəkələrni möjizilik əhalə təpsiliy orunlaştıraqanlığını təktitləydi. Bu bayanda Huda həmmimizgə «**Bu Mening seyümlük Oqlum, Mən Uningdin toluk hursənmən!**» (1:11) dəp guvahlıq beridu.

«Luka»

Luka toopluluq yüksirida azraq tohtılıp etti, Uning baxka bayanqılar oja ohximaydiqan ikki təripi bar. Birinqidin Luka Məsihning əməllirigə eż kəzi bilən guvahqı əməs; ikkinqidin, Məsih yər yüzidə hizmet ķiloqan waqtida u tehi Uning muhlisi bolmioqanidi. U tewip bolup, Yəhudiyl millitidin əməs, bəlkı naməlum bir milləttin idi. Rosul Pawlus Tro'as xəhəririgə kəlgəndə, u rosul Pawlustin Məsihning həwirini anglap etikəd ķiloqan boluxi mumkin. «Ros.» 16:6-13ni kərung. Bu ayətlərdə «ular» degən söz «biz» degən sözgə aylinidu — demək, Luka xu qaoqda Pawlusning «rosulluk ətriti»ning bir əzasi bolup ķaloqan (Luka yənə «Rosullarning Pa'aliyətliri»ning mu'əllipidur). Xundak ikən, Luka eż bayanırını կəndək yazoqan boluxi mumkin? U rosul Pawluska da'im degüdək həmrəh wə yardımçı bolup uning bilən kəp yərlərdiki jamaətlərni yoklioqan, xundakla bu jamaətlərdə Məsihning dəsləpki qaoqdiki muhlisi bolqan, yaki eż kəzi bilən Uning möjizilirini kərgən, eż կuliki bilən təlimini anglioqan nuroqun կerindaxlar bilən tonuxuxça tuyəssər bolqan boluxi mumkin («Kol.» 4:14, «2Tim.» 4:11, «File.» 1:24). Uning bayani uning nuroqunlioqan ənə xundak kixilərni ziyanət ķiloqanlığının nətijisidur. U bizgə xuni təkitləp kərsituduki, uning bayanidiki barlıq məlumat-həwərlər uning Məsihgə xəhsən guvahqı bolqanlardın sürüxtürüp bilgən həwiridin ibarəttür (1:1-4). Bu tət ayəttiki «ədəbiy uslub»tin xunumu kərələymizki, u intayın

ukumuxluk wə aliy məlumatlıq adəm idi. Lekin uning mundak «ədəbiy uslub»ı pəkət bu tət ayəttılə kərülüdü. Bayanidiki baxka ayətlərgə қarioqanda, ular həmmə adəmgə qüxinixlik bolsun dəp addiy grek tilida yeziloğan. U əslı bayanini «Te'ofilus» (1:3 — mənisi, «Hudani səygüqi») degən metiwar bir kixigə beqixlioğan. Te'ofilus bəlkim Lukaoğa iktisad jəhəttin keprək səpər kılıp Məsihgə guwahqı bolovanlar bilən kərüxü imkaniytini yaritip bərgən, xuningdək bayanni yezixka wakit wə xara'itlarnı təminligən puldar bir etikadqı boluxi mumkin. Əgər xundak bolidiyoğan bolsa, bizmu uningdin minnətdar boluximizə toqra kelidü!

Yənə xundak mumkinqilikmu barkı, əyni wakıttı Te'ofilus Rim jəmi'iyyitidə yukarı təbikidiki adwokat bolup, Pawlusning sorak ixliroğan təyyarlıq kiliwatkan boluxi mumkin. Xundaq bolovanla, Lukanıng Əysanıng tərjimi həali bolovan «Luqa»ni wə «Rosullarning Pa'aliyətləri»ni yezixtiki məksəti Te'ofiluska Pawlusni («Rosullarning Pa'aliyətləri» 28-babni körüng), xundaqla u jakarlioğan etikadni Rim imperatori Kəysər aldida aklax ispatı bilən tolukräk təminləxtin ibarət boluxi mumkin, dəp կiyas կılıxka bolidü. Lukanıng ikki əsiridə bu mumkinqilikni kərsitidioğan կızıkarlıq ispatlarning puraklırı bar (xuningdək Te'ofilus bu əsərlərni yezix imkaniytini yaritixka iktisadiy yardım bərgən boluximu mumkin).

Omumən eytkənda, tarixxunaslar (məyli etikadqı yaki etikadqı əməslər bolsun) Luqanı «birinqi dərijilik tarihqi», birinqi əsirdiki Pələstindiki wə Rim imperiyəsidiki ixlaroğan «əng ixənqlik guwahqı», dəp karaydu. Məsilən, rosul Pawlus səpər կiloğan məlum bir yərni təswirliginidə, Luqa hərdə'im xu yərdiki mərtiwilərgə has bolovan alahidə atalıqlarını ixlidü. Roxənki, u həqkandakı mubalıqıləxtürməy yaki pərdazlimayla hər ixni eż əyni boyiqə təswirləydi.

Okurmənlər yənə bəlkim xuni baykayduki, Luqa tewip salahiyyitidə bolovaqka, əysa sakaytən kixilərning kesəllik əhwallirioğan կızıkıp, xularını toptooqra bayan kılıdu. U yənə Məsihning kız-ayallaroğan nisbətən, ularning həmmisini eż կımmiti bar bolovan xəhslər dəp karaydioğan mehribanlarqə mu'amilisigə intayın կızıkıdu (4:26, 7:37-50, 8:43-48, 10:38-42, 13:11-16). Biz Lukanıng bayanidin xuni enik kəruwalalaymizki, u Əysanıng anisi Məryəm bilən xəhsən paranglaxkan, qünki u bizgə Məsihning tuquluxi toqrluluk kəp təpsilatlarnı wə bəzi wakıtlarda Məryəmning iqki hessiyatlarını hatırılıydu (2:51).

U bayanlirining bexida «**həmmə ixni tərtip boyiqə bayan kılqanmən**» dəp yazidu. U xundak əstayedil tarihqı bolоaqqa, biz uning bu bayanlirining Məsihning yər yüzidiki əməl-hərikətlərini toptooqra «tarihiy tərtip» boyiqə rətləp qıqənlikləqə ixinimiz. Baxka bayanlar bolsa bəlkim undak қattik «tarihiy tərtip»tə yezilmioqan boluxi mumkin. Lekin hərbir bayanda əzining təkitligən tərəpliri bar; məsilən, Markus məlum bir həkikətni roxənləxtürük üçün bəzi wəkələrni tarih tərtipiğə қarimay yioinqaklap təswirləydi.

«Yuhanna»

Yuhannanıgın bayanidiki birinqi ayətni okuqanda, uning yezix nukti' inəzirining baxka bayanqlarningki bilən pütünləy ohximaydioqanlığını bilip yetimiz. Markus bayanını qümüldürgüqi Yəhyanıng «tarix səhnisigə tuyuksız qıqxı» bilən baxlaydu («Mar.» 1:1-18). Matta bayanını İbrahimning wə Dawutning Əysanıng əjdadlıri ikənlikli bilən baxlaydu («Mat.» 1:1-17). Luqā bayanını Əysanıng həkikiyi insan ikənlikini təkitləp, Əysanıng nəsəpnamisini Adəm'atımız bilən baxlaydu («Luqā» 3:23-38). Yuhanna bolsa bayanını bular bilən əməs, bəlki «dəslipidə» yəni «həmmidin burun» bolqan ixlar bilən baxlaydu: — «**Həmmidin burun «Kalam» (səz) məwjud idi. U Huda bilən billə idi həm Əzi Huda idi**» («Yh.» 1:1). Roxənki, u əz bayanını yezixta, okurmənlər allıqاقan Matta, Markus yaki Luqanıng bayanlirini hətta baxqlarningkini okup yetərlik qüxənqigə igə boldi dəp oylioqan. Xuning üçün Yuhanna uxbu bayanda u Məsihning tolukrak bir tərjimihałını yezixni məksət kilmioqan; u bəlki əzi bizgə ukəturoqandək, Məsihning birnəqqə alahidə süpətlirini ayan kılıdiqan, əzi zor əhəmiyyətkə igə dəp կarioqan məlum wəkələr («**alamət bəlgilər**» «**məjizilik alamətlər**» yaki «**karamət bəlgilər**»)ni wə wəz-təlimlərni talliwellip, ularni biz üçün hatırılıydu. Təwəndə biz uning bayanining ahiridin elinoqan bir jümlini kərüp bağayı. Uningda mundaq deyildi: — «**Əysa muhlislerinə aldida bu kitabta hatırılənmigən baxka nuroqun məjizilik alamətlərinə kərsətti. Lekin muxular silərni Əysanıng Məsih, xundakla Hudanıng Ooqli ikənlikigə ixənsün həm bu arkılık Uningə qə etikad kılıp, Uning nami arkılık hayatlıqka erixsun, dəp yezildi**» (20:30-31). Xundak deyixkə boliduki, uning bayanını mukəddəs yazmilar iqidə asasən tehi etikad kilmioqanlar üçün yeziloqan birdinbir kisimdur.

Xunga bu bayan uning Huda aldida uzun istikamət kılıp, tolimu əstayedillik wə ehtiyat bilən (xundakla ixinimizki, Mükəddəs Rohning kərsətmisi bilənmə) Məsihning iqki dunyasi wə təlimining jəwhirini ayan kılıdioğan wəkələr wə bayanlar toçruluk qongkur oylinip tallixining nətijisidur.

2-babta, Məsih suni xarabka aylanduroğan məjizini yaritidu. Altə qong idix su bilən toldurulmuş bolup, iqidiki su usulup mehmanlar otoxuloğanda, xarabka aylinidu. Xarab mükəddəs yazmilarda mol, huxallıqka toloğan həyatning simwoli kılınidu («Zəb.» 104:15: —

**«U (Huda) adəmning kənglini hux kılıdioğan xarabni,
Insan yüzini parkıritidioğan mayni qıkırıdu;
Insanning yürikigə nan bilən ķuwət beridu».**

Yuhaninaning bayanında, Məsih bilən uqraxşanlıq səwəblik hayatı pütünləy əzgərgən altə xəhs alahitən təswirlinidu. Kep Məsihiy alımlar Yuhananni «su xarabka aylandurulmuş altə idix»ni xu altə xəhskə ohxitidu, dəp կaraydu. Dərwəkə xu altə xəhsning «su»dək təmsiz hayatı Əysə bilən uqrixix bilən esil təmlik həyatka aylanoğan.

U altə xəhs bolsa: —

- (1) Pərisiy Nikodemus (3:1-21)
- (2) Samariyəlik ayal (4:4-42)
- (3) Bəyt-Əsdadiki paləq adam (5:1-16)
- (4) Zina üstidə tutulmuş ayal (8:1-11)
- (5) Yerusalemdiki kor adam (9:1-41)
- (6) Lazarus (əlümdin tirilgən) (11:1-57)

Yuhananna pəkət Məsihning uluənlükü yaki əmilining məlum təripini alahidə kərsətkən yəttə karamətni («məjizilik əlamət»ni) tallap hatiriləydi: —

- (1) Toy ziyapitidə suni xarabka aylandurux (2:1-11) (Məsih, huxallıq kəltürgüqidur)
- (2) Həküməarning oqlunu sakayıtx (4:46-54) (Məsih, yirak yərlərningmu igisidur)
- (3) Bəyt-Əsdadiki paləqnı sakayıtxi (5:1-16) (Məsih, xipanıng igisidur — paləq 38 yil mangalmışdır idi)
- (4) Bəx ming adəmni toydurux (6:1-14) (Məsihning Əzi biz üçün «Həyatlık Nan»dur).

«Injil»

(5) Muhlislar kemidə olturoqanda ularning yenoqa su üstidə mengip berix (6:15-21) (Məsih ələmning xəy'ilirining igisidur)

(6) Yerusalemdiki kor adəmni sakaytix (9:1-41) (Məsih «Dunyaning Nuri»dur)

(7) Lazarni əlümdin tirildürük (11:1-57) (Məsih «Tirilik wə Həyat»tur)

Bu məjizilərning həmmisining hayatimizə nisbətən mənggülül rohiy əhəmiyyiti bardur. Yuhannanıñ məksəti bizni bu ixlar toopruluk oylandurux, əlwattə!

Bu məjizilərning həmmisigə əlwattə əng qong məjizini қoxux kerək. U bolsimu:

(8) Məsihning tirilixi!

«Misirdin qıqxı» 3:15-16də Pərwərdigarning nami «Mən Əzümdürmən» dəp ayan kılınidu. «Yuhanna»da Məsihning bu nam bilən Əzini ayan қilixtiki yəttə muhim bayani hatırıləngən: —

(1) «Mən Həyatlıq Nandurmən» (6:35)

(2) «Mən Dunyaning Nuridurmən» (8:12, 9:5)

(3) «Mən Ixikdurmən» (10:7, 9)

(4) «Mən Yahxi Bakkuqidurmən» (10:11)

(5) «Mən Tirilik wə Həyatlıqturmən» (11:25)

(6) «Mən Yol, Həkikət wə Həyatlıqturmən» (14:6)

(7) «Mən Həkikiy Üzüm Telidurmən» (15:1)

Yukarıda bayan kılınoğan bu kışka tonuxturux sezi iqidə yənə xuni kərsitix intayın muhimki, Yuhanna bizning Əysanıñ həm yüz pirsənt insan həm yüz pirsənt Hudanıñ təbiitidə boləjanlığını qüxiniximizni halaydu. Bu, Əysanıñ insan təbiitidə boləjanlığını ayding kılıp kərsətkən ayətlərdin (məsilən 1:14) həmdə Unıñ qarqap kətkənlikini, ussap kətkənlikini kərsətkən ayətlərdinmu kərünidu (4:6-7, 19:28).

Yuhanna bu bayanını қaşan yazoğan boluxi mumkin degən məsilihə kəlsək, türlük tarixiy ispatlardın қarioqanda, bu bayanını birinqi əsirning ahirida, u miladiyə 90-95-yıllar arılıkında yazoğan boluxi mumkin. Demək, u bu wəkələr yüz berip təhminən atmış yıldın keyin, yəni yaxanoğan qeojida yazoğan. Xunga bəzi etikadsız adəmlər məshirə kılıp: «Xunqə yaxka kirgən bu adəm bu wəkələrning həmmisini կandak esigə kəltürələydi?» dəp əz gumanlırını ipadılıxidu. Tərjimanlardın biri bir ketim səksən yaxka kirgən Yengi

«Injil»

Zilandiyalıq Professor Bleklokning «Yuhanna» toqıruluk leksiyə okuqanlığını, xundakla dəl xu məsilini tiləja aloqanlığını əsləydu. U professor 80 yaxka kirgən bolup, ottura məktəpning birinqi yilliktiki sawakdaxlirining isimlikini yoklimidiki tərtip boyiqə həmmisini yadlap bərgən andin: — «Mən 80 yaxka kirgən bolsammu, xundak uxxak-qüxxək ixlarnı esimdir qıqarmiqlən yərdə, rosul Yuhannanıñ ezi hayatını mutlək əzgərtkən, əzini Hudanıñ padixaqlikiçə elip baroqan muxundak küqlük wəkələrni esidə tutuxını ejəblinərlik ix hesablıojılı bolamdu? Uning üstigə, Yuhanna ezi biz üçün Məsihning «**Yardəmqi, yəni Mükəddəs Rəhə silərgə həmmmini əgitidu həm Mening eytən həmmə səzlirimni esinglarəqə kəltüridu**» degən wədisini hatırıləydu» — dedi.

Əyni tekistkə yənə səz қoxqan bolsaq biz bu səzlərni muxu rəngdə berimiz.